

PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU'NUN EFSANE ARAŞTIRMALARI

Aziz AYVA*

Ülkemizde halk edebiyatı ve halk bilimi araştırmaları oldukça geç başlamıştır. Batı'da efsanelerle ilgili çalışmaların XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar indiğini görüyoruz. Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında bütün dünyada ve ülkemizde birçok alanda olduğu gibi halk edebiyatı ve halk bilimi çalışmalarında da gözle görülür biçimde artma olmuştur. Derleme faaliyetleriyle başlayan çalışmalar metin yayımları, üniversitelerdeki mezuniyet, yüksek lisans ve doktora tezleri vb. şeklinde devam etmiştir. Efsane konusunda da böyle olmakla beraber bu konudaki çalışmalar masal ve halk hikâyelerine göre daha geç başlamıştır. Halkımızın masal gibi ayrı bir efsane görüşünün bulunmaması ile araştırmacılarımızın bu türe yeterince ilgi göstermemesi bunun sebepleri arasında sayılabilir. Biz bu yazımızda bütün bu gecikmelere rağmen efsane araştırmalarımızda dönüm noktalarından olan bir bilim adamının efsaneciliğinden, Türk efsane araştırmaları tarihindeki yerinden söz edeceğiz. Efsanenin hemen her yönüyle ilgilenen Prof. Dr. Saim Sakaoğlu; derleme, makale, bildiri, tanıtma, kitap, tez danışmanlığı, raportörlük vb. faaliyetlerle efsaneciliğimize hizmet etmiştir.

Prof. Dr. Sakaoğlu'nun tanıtacağımız çalışmalarını şu alt başlıklar altında toplayabiliriz:

- I. Kitapları
  - II. Geleceğe Yönelik Çalışmaları
  - III. Efsanelerle İlgili Makale ve Bildirileri
  - IV. Efsane Derlemeleri
  - V. Yönettiği Yüksek Lisans, Doktora Tezleri ve Seminerleri
  - VI. Kütüphanesi
  - VII. Arşivi
- EKLER: Efsane Derleme Fişi Örnekleri

Prof. Dr. Sakaoğlu'nun konumuzla ilgili kitapları, yayım tarihleri

---

* Arş. Gör.

itibariyle şöyledir:

I. KİTAPLARI

A. *101 ANADOLU EFSANESİ*, İstanbul 1976, Yüksel Matbaası, 270 s., Damla Yayınevi No: 46. Eserin 2. bs. Ankara 1989, Ünal Ofset Matbaacılık, IX + 129 s., Kültür Bakanlığı Yayınları: 1096, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 42.

Yazarın, babası Mehmet Sakaoğlu'na ithaf yazısıyla başlayan bu ilk efsane kitabı **Ön Söz**, **XII Bölüm**, **Notlar** ve **Kaynaklar**'dan oluşmaktadır.

Kitabını “Anadolu'nun bağrından koparılmış 101 efsanelik bir demet” olarak sunan Sakaoğlu **Ön Söz**'ünde Anadolu insanının efsanelerle örülü dünyasını, insanımızın efsaneye bakışını, onda aradıklarını ve bulduklarını okuyuculara kısaca açıklamaya çalışıyor. Ayrıca efsane-masal münasebetine de kısaca değinen yazar, okuyucularına efsanelerle örülmüş Anadolu'nun kapılarını açıyor.

Efsanelerin, konularına göre 12 bölüme ayrıldığı kitabın 13-254. sayfaları metinlere ayrılmıştır. Bir bölümünü Sakaoğlu'nun bizzat derlediği veya derlettiği efsanelerden oluşan kitapta çeşitli tarihlerde yayımlanan kitap, dergi ve gazetelerdeki efsaneler ile basılı olmayan mezuniyet tezlerindeki efsaneler de yer almaktadır. Daha çok, okunmak amacıyla hazırlanan kitaptaki metinler ele alınırken yazı dili esas alınmış ve derlemeler âdeta ruhu zedelenmeden yeniden yazılmıştır. Hocamız aynı zamanda bize bir efsane motifinin ele alınıp nasıl metinleştirildiğinin de en güzel örneklerini göstermiştir. Efsaneleri yazarken duru bir Türkçeyi tercih eden yazar derlemeleri ilmek ilmek yeniden işlemiştir. Her efsanenin yeni bir sayfadan başladığını gördüğümüz kitapta her bölümün efsaneleri kendi arasında numaralandırılmıştır. Kitapta adı konulmamış 12 bölümde 101 efsane metni yer almaktadır. Efsaneler okundukça bölüm başlıkları da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Biz uygun olan başlıkları aşağıya alıyoruz. Bu tasnifi ve her bölümdeki efsane sayılarını aşağıda veriyoruz.

1. Bölüm	[Taş kesilme efsaneleri]	(22 efsane)
2. Bölüm	[Taş kesilme motifi olması gerekirken bu motifi unutulmuş efsaneler]	(5 efsane)
3. Bölüm	[Ad konulmasıyla ilgili efsaneler]	(16 efsane)
4. Bölüm	[Velilerle ilgili efsaneler]	(10 efsane)
5. Bölüm	[Yaygın efsaneler]	(10 efsane)
6. Bölüm	[Tabiatla ilgili efsaneler]	(8 efsane)
7. Bölüm	[Açıklayıcı efsaneler]	(8 efsane)
8. Bölüm	[Çeşitli efsaneler]	(7 efsane)
9. Bölüm	[Sevgi efsaneleri]	(5 efsane)
10. Bölüm	[Göllerle ilgili efsaneler]	(4 efsane)
11. Bölüm	[Velilerle ilgili efsaneler]	(3 efsane)
12. Bölüm	[Yiğitlik efsaneleri]	(3 efsane)

Metinler yazılırken efsanelerin oluştuğu coğrafyanın sınırları özenle çizilmiş, şekiller varsa tanıtılmış, daha sonra da bir efsane diliyle hikâyesi anlatılmıştır. Güzel ve başarılı tasvirlerin bulunduğu metinler, ileride hızla gelişecek olan akademik çalışmalara kaynaklık edecektir.

Kitabın üçüncü kısmı **Notlar ve Kaynaklar** (255-270) adını taşımaktadır. Burada her efsane için kısa bilgiler aktarılmıştır. Örnek teşkil etmesi açısından iki efsane ile ilgili bilgileri verelim:

IV. Bölüm dördüncü efsane :

Bu efsaneyi bana, 22 Ocak 1974 tarihinde, efsanede adı geçen Salih'in oğul torunu, aynı zamanda ağabeyimin eşi olan Feride Sakaoğlu anlatmıştır. Feride Sakaoğlu Konya'da 1923'te doğmuştur. Efsane daha ziyâde Konya çevresinde anlatılır.

VIII. Bölüm ikinci efsane :

Bu efsane Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü [Atatürk Üniversitesi] 1. sınıf öğrencisi Ahmet Efe'den 18 Kasım 1975 tarihinde derlenmiştir. Ahmet Efe 1954'te Kayseri'de doğmuştur.

Bu kitaptaki efsanelerden 71 tanesi Japoncaya da çevrilmiştir. Aşağıda, bu kitap hakkında çeşitli tarihlerde çıkan tanıtma yazılarını veriyoruz.

101 ANADOLU EFSANESİ Hakkındaki Yazılanlar

- a. Muzaffer Uyguner, “Kitaplar: 101 Anadolu Efsanesi”, **Türk Dili**, 34 (33), Aralık 1976, 742.
- b. Fikret Türkmen, **Türk Folklor Araştırmaları**, 17 (335), Haziran 1977, 8017.
- c. Shigeru Katsuda, “Toruko no den setsu” [Türk Efsaneleri], *Sekai kouşō bungei kenkyū* [Dünya Sözlü Edebiyat Araştırmaları], 5, 1983, 179-248. Osaka Yabancı Diller Üniversitesi, Avrasya Kıtası’ndaki Geleneksel Kültürler Araştırmaları Özel Sayısı (Doğu Asya Dizisi), 1983 Yılı Özel Araştırmaları.
- ç. “101 Anadolu Efsanesi Japoncaya Çevrildi” **Tercüman**, 30 Kasım 1984, 7.
- d. “Doç. Dr. Saim Sakaoğlu'nun 101 Anadolu Efsanesi Japoncaya Çevrildi / Efsanelerimizi Japonya Okuyor”, **Hürriyet**, 6 Aralık 1984, 3.
- e. Hüseyin Ayan, “Anadolu Efsaneleri Japoncaya Çevrildi”, **Türk Dili**, 49 (398), Şubat 1985, 120.
Not: Bu “haber-tanıtma yazısı” aynı aylarda pek çok dergi ve gazetede de yer almıştır.
- f. Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Efsaneleri**, Ankara 1985, 207.
- g. **Gözellik Suyu / Türk Edebiyatından Seçmeler**, Bakı 1991. (Tertib edenler Memmet Aslan-Hidayet)
Not: **101 Anadolu Efsanesi** adlı kitaptaki metinlerden aktarılan; *Gözellik Suyu* (IV/3), *Yeşillaşan Guru Ağaç* (VIII/4), *Kablumbağa / Çanaklıbağa* (VII/5), *Gumru* (VII/2), *İbibik Kuşu / Şanapipik* (VII/1), *Ceyran Guzusu* (VI/8) adlı efsanelerin Azerbaycan Türkçesiyle verilmiş şekilleridir. Kitabın adı da, Prof. Sakaoğlu'nun ilgili efsanesinden alınmıştır.
- ğ. Bu eserdeki efsaneler çok değişik dergi ve gazetelerde tefrika hâlinde yayımlanmıştır:
  - aa. **Yuvamız** (Gümülcine-Yunanistan), 5 (58), Haziran 1991'den 7 (74), Ekim 1992'ye kadar.
  - ab. **Anadolu'da Hedef** (Konya), 1 (11), Aralık 1993'ten itibaren.
- h. Yine bu eserdeki efsanelerden bazıları ilköğretim ders kitaplarına da yazarının hayatıyla birlikte, örnek metin olarak alınmıştır.

1. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun kitaplarında yer alan pek çok efsane metni yazarının hayatıyla birlikte, çeşitli eğitim kurumlarının ders kitaplarına örnek metinler olarak alınmıştır. Biz örnek olması açısından bunlardan üç tanesini veriyoruz.
  - aa. Ahmet Kaplan, **İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı**, Ankara 1995, Turkish Daily News Matbaası, 224 s. *Ferhat ile Şirin*, 127-128, resimli. (101 ANADOLU EFSANESİ, Nu: 87)
  - ab. Hüseyin Ağca (Dr.)-Sevilay Erdem-Gıyasettin Aytaç-Salim Küçük, **İlköğretim Türkçe 6**, Anadolu Üniversitesi [Basımevi] 1993, 213 +2 s. *Ferhat ile Şirin*, 96-97, çizgi resimli. (101 ANADOLU EFSANESİ, Nu: 87)
  - ac. Şerif Aktaş (Prof. Dr.)-Osman Gündüz (Yard Doç Dr.)-Yakup Çelik (Yard Doç Dr.)-Hüseyin Alacatlı (Ar. Gör.), **İlköğretim Türkçe 8**, (dış kapakta **İlköğretim Okulları İçin Türkçe Ders Kitabı**), Akçağ/Basım Yayın Pazarlama A. Ş., Ankara [1996], 261 + 2 s. *Hazreti İbrahim ve İğde Ağacı*, 116-117, çizgi resimli. (101 ANADOLU EFSANESİ, Nu: 82)

Hocamızın ilk doktoru Doç Dr. Ali Berat Alptekin de **Fırat Havzası Efsaneleri**'ni 101 efsane üzerine kurmuştur. Yine Yard. Doç Dr. Zekeriya Karadavut **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)** ve Yard. Doç Dr. Seyit Emiroğlu **Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)** adlı yüksek lisans tezlerinde 101 efsaneye yer vermişlerdir.

B. ANADOLU TÜRK EFSANELERİNDE TAŞ KESİLME MOTİFİ VE BU EFSANELERİN TİP KATALOĞU, Ankara 1980, Ankara Üniversitesi Basımevi, IX +140 s. Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 29, Halk Edebiyatı Dizisi: 5.

Doçentlik tezi olarak hazırlanan kitap, Türkiye'de konusu efsane olan bir tip kataloğunun batılı örneklerle uygun şekilde hazırlandığı ilk kitaptır. Eser; **Ön Söz, Giriş, beş Bölüm, Netice, Bibliyografya, İndeks** ve **Katalog**'dan meydana gelmektedir.

Araştırmacı **Ön Söz**'de, Anadolu Türk efsanelerinin o günkü durumuna, efsane ile diğer halk anlatmaları arasındaki münasebetlere, çalışmasını tek bir motif üzerinde yoğunlaştırmaya yönlendiren sebeplere, çalışmasında yabancı kaynaklardan nasıl yararlandığına ve konuyla ilgili olarak kendisine kaynak olabilecek yerli bir çalışmanın olmamasına, vb. yer vermiştir.

Giriş bölümünde, o güne kadar hiçbir Türkçe kaynakta efsane hakkında derli toplu bilgiye yer verilmediğini belirten yazar 22 sayfalık bir inceleme ile efsane kavramını bütün yönleriyle ele almıştır. **Taş kesilme motifi**'nin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için öncelikle efsane kavramının bilinmesi gerektiğini vurgulayan Sakaoğlu, ilk önce halk anlatmaları ile bunlar arasında efsanenin yerine işaret etmiştir. **Efsane Nedir?** başlığı altında batı dillerindeki lügatlerden başlayarak, **Grimm Kardeşler, Max Luthi, Kenneth W. -Mary W. Clarke, Herman Tillhagen** gibi batılı araştırmacıların tanımlarına da yer vermiştir. Bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları yorumlayan Sakaoğlu bu tanımlardan yola çıkarak efsanenin özelliklerini tespit etmiştir. **Efsanelerin Teşekkülü** bahsinde **R. Rosière**'nin ileri sürdüğü üç kaideyi yorumlamış ve örneklendirmiştir. **Efsane Tipleri** başlığında halk anlatmaları için hazırlanan ilk kataloglar ile batılı araştırmacıların yapmış oldukları tasnif denemeleri verilmiş ve araştırmacı bunlar hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. **Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar**'da ise efsaneler üzerindeki Avrupa'da ve Anadolu'da yapılan ilk çalışmaları kronolojik olarak vermiştir.

Efsaneler üzerinde yapılacak bilimsel çalışmalar için öncelikle efsanenin ne olduğunun bilinmesi gerektiğinin altını çizen araştırmacı, efsane ile mit, masal ve destanın münasebetlerini ele almıştır. 1980 yılından sonra yapılan efsane konulu bütün bilimsel çalışmaların giriş kısmının bu 22 sayfalık incelemeden alındığını veya küçük eklemelerle yeniden yazıldığını, hatta çoğunda Prof. Sakaoğlu'nun adının bile anılmadığını da yeri gelmişken hatırlatmak isteriz. Bunun en açık örneğini ise **Türk Kültürü** dergisinde çıkan bir yazıyla göstermek istiyoruz.¹ Bu yazının bir bölümü Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun doçentlik

---

¹ ALPEREN Altan, "Geçmişten Günümüze Efsane Geleneği", TK, 38 (445), Mayıs 2000, 296-307.

tezinde (1-22) ve **Efsane Araştırmaları**'da (7-24) yer alan yazısından yararlanılarak yazılmıştır. Buna rağmen, kaynağı verilmemekle de kalınmamış, paragrafların ve maddelerin yerleri değiştirilmek suretiyle bilimsel aşırma örtülmeye çalışılmıştır. Ancak "güneşin balçıkla sıvanamayacağı" gerçeği unutulmuştur. Ayrıca, yazının sonunda yer alan **Kaynakça**'ya da Prof. Sakaoğlu'nun adı alınmamış, ama bazılarını sadece Prof. Sakaoğlu'nun görebildiği kaynaklar, sanki görülmüş gibi sıralanmıştır. Aşağıda vereceğimiz örneklerle takdiri bu sahanın uzmanlarına ve efsane ile uğraşan bütün araştırmacılara bırakmak istiyoruz.

Prof. Dr. Sakaoğlu'nun kitabından alınan bölüm: (Doçentlik tezi, Ankara 1980, 4)

"Bu tarif üç ana unsuru içine almaktadır:

1. *Efsane, anlatıcının tarihî zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki:*

a. *Efsane, muayyen bir tarihî (gerçek veya hayalî) hâdise ile birleştirilmiştir.*

b. *Efsane, muayyen bir şahısla, yani bir ad verilen tarihî (gerçek veya hayalî) bir şahsiyet ile birleştirilmiştir.*

2. *Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur; yani, o, belirli bir yerle birleştirilmiştir.*

3. *Efsane hakikî bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hâdiselerle iş görür, ama anlatıcıları tarafından ona inanılır."*

Türk Kültürü'ndeki yazıdan alınan bölüm: (Mayıs 2000, 297)

"Bu tanımda gözümüze üç ana unsur çarpmaktadır:

1. *Efsane, belirli bir tarihî (gerçek veya hayali) olay ile bağlantılıdır.*

2. *Efsane, belirli bir şahısla, yani bir ad verilen tarihi (gerçek veya hayali) bir şahsiyet ile ilintilidir.*

3. *Efsane, anlatan kişinin coğrafi alan kavramına, yani belirli bir coğrafi yerle ilişki içindedir.*

Buna göre, Sakaoğlu'ndaki 1. maddenin alt dalı olan a ve b maddeleri Alperen'de 1. ve 2. maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sakaoğlu'ndaki 2. madde Alperen'de 3. madde olarak görünürken Sakaoğlu'nun 3. maddesinin karşılığı görünmemektedir. Bu yazıda birçok orijinal kaynak sanki görülmüş gibi dipnot olarak verilmiştir. Ama

bu sahayla uğraşanlar bilirler ki bu kaynaklar Türkiye’de belki sadece Sakaoglu’nun kütüphanesinde mevcuttur. Sakaoglu’nun bu yazısı, 20 yıldan beri, efsane konulu bütün akademik çalışmalara kaynaklık etmiş ve bilimsel ahlâka uygun olarak da kaynaklarda, orijinal kaynakla birlikte gösterilmiştir.

Birinci Bölüm’de, **motif ve değişme** konuları ele alınmıştır. Burada motif kelimesinin değişik bilim dallarındaki kullanışlarının ardından edebiyatta ve halk edebiyatında motif konusuna yer verilmiştir. Yapılan motif tanımları ile bunların özelliklerinin bütün yönleriyle incelendiği bu bölümde, masal ve efsanelerden motifler verilmiştir. **Şekil Değiştirme Nedir?** başlığı altında ise halk anlatmalarında şekil değiştirmenin hususiyetleri, nitelik ve nicelikleri ele alınmış ve bu motiflerin kataloglardaki yerleri gösterilmiştir. Şekil değişikliklerinin örnek olarak verilmesinden sonra asıl konuya girilmiş ve **Taş kesilme**’nin tanımı yapılmıştır. Daha sonra taş kesilme motifinin, Avrupa’da yapılan bilimsel çalışmalarda ve kataloglardaki yerlerine işaret edilmiştir. Sakaoglu ayrıca taş kesilme motifinin efsanelerdeki değişik görünüşlerini de örneklerle göstermiştir.

Çalışmanın, bir tür hazırlık kısmı diyebileceğimiz bu bölümden sonra **İkinci Bölüm**’de, taş kesilme bahsine geçilmiştir. Burada yazar nelerin taş kesildiğini, niçin taş kesildiğini ve nasıl taş kesildiğini katalogdaki efsanelerin numaraları ile açıklamıştır. Ayrıca diğer anlatmalar ile efsanelerdeki taş kesilmelerin mukayese edildiği bölümde taş kesilmenin bütün hususiyetleri ele alınmıştır.

Diğer Kültürlerde Taş Kesilmeler adını taşıyan **Üçüncü Bölüm**’de, yazar titiz bir çalışmanın ve emeğin sonucu olarak mit, masal, efsane ve inanmalarda taş kesilmenin özelliklerini, anlatmalardaki fonksiyonlarını ve nasıl meydana geldiklerini örnekleriyle vermiştir. Türlerle göre tespit edilebilen ilk taş kesilme örneklerinin ele alındığı bu bölüm ile birçok soru da cevaplandırılmıştır.

Semavî ve semavî olmayan dinlerde taş kesilmenin ele alındığı **Dördüncü Bölüm**’de, kutsal kitaplar ile kitabı olmayan ilkel dinlerdeki taş kesilmeler örneklerle verilmiş ve taş kesilmenin tespit edilmesi en zor alanlarla konu zenginleştirilmiştir.

Beşinci Bölüm'de, Asya, Avrupa ve Anadolu Türkleri'ndeki taş kesilmenin ele alındığını görmekteyiz. Taş kesilmenin yer aldığı birer Kumuk, Kırgız ve Altay metinlerinin verildiği bu bölüm bir motifin bir milletin bütün boylarında nasıl devam ettiğinin en güzel örneğidir. Motifin devamlılığının altını çizen Sakaoğlu, aradan geçen onca zamana rağmen Türk milletinin bütün boylarında her döneminde bu motifin devam ettiğini bize somut örneklerle göstermiştir. Burada; Sovyetler Birliği'nin henüz dağılmadığını, esir Türk ellerinin efsanelerine ulaşmanın zor olduğunu hatırlatmak isteriz.

Sakaoğlu Türk efsanelerini **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme** başlığı altında yedi ana **Bölüm**'e ayırmış ve tasnifini vermiştir. İleride tespit edilebilecek motifler için boş numaraların da verildiği tasnifin ana plânını buraya alıyoruz:

- 1-45 Aşk
- 51-100 Zor Durumdan Kurtulma
- 111-160 Saygısızlıklar
- 171-190 Kötü Huylar
- 201-220 Hızır ve İnsanlar
- 231-280 Değişik Taş Kesilmeler
- 291-300 Eksik Anlatılanlar

Değişik bölgelerden gelebilecek orijinal efsanelerin bu sınıflamaya tesir edemeyeceğini vurgulayan araştırmacı, daha sonra değişik yörelerden derlenmiş aynı motifli efsane metinlerini vermek suretiyle âdeta bize bu sınıflamanın güvenilirliğini kanıtlar gibidir. Taş kesilmeyle ilgili olarak aynı taş yığınının bağlı olarak anlatılan efsanelere, taş kesilme motifine yer veren farklı efsanelere ve birden fazla motifli efsanelere de değinen Sakaoğlu, daha sonra diğer halk anlatmalarında da görülen efsane motiflerine eğilmiştir.

İkinci derecedeki motiflerden sayılar, âdetler, yer adları vb. motifler hakkında da bilgiler verilmiş; örnek efsanelerin numaraları gösterilmek suretiyle konu pekiştirilmiştir. Daha sonra efsanelerin diğer halk anlatmalarıyla ortak motiflerini tespit eden yazar, efsaneler içerisindeki masal, fıkra ve kesikbaş motiflerini çıkarmış ve mukayeseler

yapmıştır. **Taş kesilme motifine yer vermeyen benzer efsaneler, taşların canlanması ve Anadolu folklorunda taş kesilmelerin** de ele alındığı bölümler Türkiye'de 20 yıldan beri yapılan bilimsel çalışmalar için hep kaynak olmuş, bunlara ancak eklemeler yapılabilmektedir.

Netice bölümünde yazar genel bir değerlendirme yapmış ve bölümler hakkında kısa bilgiler vermiştir. Son olarak çalışmasının Türk kültürüne kazandırdığı yenilikleri sıralayan araştırmacı, burada ayrıca genç araştırmacılara yapacakları ve yapmaları gereken işlerin de altını çizmektedir.

Eserin **Bibliyografya** kısmında *kataloglar ile kitap ve makaleler* başlığı altında yerli ve yabancı kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır.

İndeks'te *şahıs adları, eser adları, yer adları ve diğer unsurlar* ayrı başlıklar hâlinde dizilmiştir. **Efsane Tipleri** başlığında ise yazar, katalogunda yer alan efsane tiplerinden çalışmasında yer verdiklerini sayfa numaralarıyla göstermiştir. **Motifler** bölümünde ise incelemede yer alan motiflerin S. Thomson'un **Motif-Index of Folk Literature** (6 Cilt, Bloomington, 1955-1958) adlı eserindeki numaralarla gösterildiğini görüyoruz. **Taş Kesilme Motifine Yer Veren Efsanelerin Tip Kataloğu**'nda, bu motife yer veren efsanelerin alındığı kaynaklar gösterilmiştir. Kitaplar, dergilerdeki yazılar ve talebe mezuniyet tezlerinin künyeleri ve sistematik bir plân hâlinde derleyicilerle ilgili bilgiler verilmiştir.

Tiplerin illere göre dağılımıyla ilgili listede, hangi tipin hangi bölgede yoğun bir şekilde toplandığını kolayca görebiliyoruz. Böylece taş kesilme motifinin bir Türkiye haritası çıkarılmış olmaktadır.

Taş Kesilme Motifine Yer Veren Anadolu Türk Efsanelerinin Tip Kataloğu Umumî Plânı adlı bölümde taş kesilme motifine yer veren efsanelerin tip kataloğu yer almaktadır. Tespit edilen tip numaraları ana ve alt başlıklar hâlinde sıralanmıştır. Bir motiften yola çıkarak bir kataloga ulaşan Sakaoğlu, Türkiye'de bir ilki gerçekleştirmekle kalmamış; gelecek kuşağa ölümsüz bir rehber bırakmıştır. Kitap, taş kesilme motifli olduğu kadar diğer bütün efsane konulu bilimsel çalışmaların ilk ve tek kaynağı olma özelliğini de sürdürmektedir. Bu

çalışma ile ilgili tanıtımları şöyle sıralayabiliriz:

ANADOLU TÜRK EFSANELERİNDE TAŞ KESİLME MOTİFİ VE BU EFSANELERİN TİP KATALOĞU Hakkındaki Tanıtımlar

- a. Tuncer Gülensoy, “Efsaneler Hazinesi ve Bir Motif”, **Son Havadis**, 5 Mart 1981, 2.
  - b. Nail Tan, “Yeni Bir Araştırma ve Bir Kitap: Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi”, **Meydan**, (591/73), Mart 1981, 23-24.
  - c. Xénia Celnarova, **Asian and African Studies** (Slovakya), 19, 1983, 273-274.
  - ç. Hikmet Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, 2. bs., Ankara 1987, 218.
- C. *EFSENE ARAŞTIRMALARI*, Konya 1992, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 136 s., Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 106, Eğitim Fakültesi Yayınları No: 26.

Efsane Araştırmaları, **Ön Söz** ile değişik yıllarda kaleme alınmış makale ve sunulan bildirilerden meydana gelmiştir. Kitap, efsane ile uğraşan bilim adamları için âdeta bir efsane araştırmaları güldestesi gibidir. Kitapta yer alan yazıları kısaca tanıtmak istiyoruz. Burada yer alıp da daha önce başka kaynaklarda yayımlanan yazıların künyeleri, bir sonraki bölümde, ilgili yerlerde verilecektir.

Ön Söz'ünde, yazar kısaca efsane derlemeleri hakkında bilgiler vermekte ve efsanelerin bir bölümünün oyunlaştırılmasıyla ilgili olarak Radyo ve Televizyon Kurumu'na verdiği bir rapordan söz etmektedir.

Sakaoğlu, bir giriş mahiyetindeki **Efsanenin Halk Anlatmaları İçindeki Yeri** adlı yazısıyla okuyucuları efsane kavramıyla tanıştırıyor. Doçentlik-tezi olarak hazırladığı kitabından alınan bu yazı efsaneyle ilgili bütün bilgileri içermekte ve şu anda Türkiye'de bu konuda kullanılan tek kaynak olma özelliğini korumaktadır.

Efsane Üzerinde Düşünceler adını taşıyan yazıda yazar, efsanenin çocuk muhayyilesindeki yerini ve önemini vurguladıktan sonra efsanelerin doğuşunda etkili olan faktörler üzerinde durmuştur. *Yusufoçuk Kuşu* efsanesiyle süslenen yazıda ayrıca efsanenin diğer halk

anlatmalarıyla münasebetine değinilmiştir. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu burada çağdaş bir efsane antolojisinin ancak çok sayıda efsane derlenmesiyle mümkün olabileceğinin de altını çiziyor.

Bir Efsane Motifi Üzerine adlı üçüncü yazıda iki efsane örneğinden hareketle “köpeğın niçin insanlara en sadık hayvan olduğu” gösterilmeye çalışılıyor. Ayrıca bu motifin diğeri kùltürlerde görünüşlerine de işaret ediliyor.

24-29 Haziran 1990 tarihleri arasında Budapeşte'de toplanan 33rd *Permanent International Altaistic Conference*'da sunulan **İnanıştan Efsaneye: Kumuklar'da İki Mezar Taşı ve Anadolu Türklerinde İki Heykel** adlı bildiri Anadolu Türkleri'nde ve Kumuklar'da tespit edilen; evlenmelerine izin verilmeyen gençlerin taşa dönüşmesi motifleri incelenmektedir.

Yine uluslar arası bir sempozyumda sunulan **Balkan Ülkeleri Halk Anlatmalarında Dinî İnanışların Efsaneye Yansıması** adlı bildiri Balkan Türkleri arasında bulunan benzer efsaneler karşılaştırılmaktadır. Burada cami ve hamam yapımı, dağlar ve taş kesilme efsanelerindeki ortaklıklar işlenmiştir. Bu bildiri 7-8 Temmuz 1991 tarihlerinde Makedonya'nın Ohri şehrinde toplanan 11th *International Symposium for Balkan Folklore*'da sunulmuştur.

7 Haziran 1991 tarihinde Kayseri'de toplanan, *Balkan Türkleri Sempozyumu* için hazırlanan bildiri Anadolu ve Balkanlarda ortak olan Nasrettin Hoca Fıkraları, masallar ve efsaneler mukayese edilerek bu benzerliklerin temelleri üzerinde durulmuştur.

Anadolu Folklorunda Göktürk Efsanelerinin İzleri adlı bildiri Türk anlatmaları arasında önemli bir motif olan “Bozkurt”, hayvanın çocuğu emzirmesi vb. motifler üzerinde durulmuş ve Anadolu'da tespit edilen benzer anlatmalarla mukayesesi yapılmıştır. Bu bildiri *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi*'nde sunulmuştur.

Anadolu Efsanelerinde Pınarda Kaybolan Tas ve Yayılma Sahası Üzerine adlı bildiri aynı motifi taşıyan Kıbrıs'tan iki, Ereğli (Konya)'den iki, Konya'dan bir, Pınarhisar (Kırklareli)'dan iki ve Evliya

Çelebi'den bir efsane ele alınmış ve bu motifin yayılma sahası gösterilmiştir. Bu bildiri *I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi*'nde sunulmuştur.

Araştırmacı, **Tokat'ta Derlenen Bazı Efsaneler Üzerine** adlı bildiri de Tokat ve çevresinden derlenmiş değişik kaynaklardaki efsaneleri konularına göre sınıflandırmış ve bunların Türk efsaneleri arasındaki yerlerini göstermiştir. Bu bildiri 1-3 Haziran 1988 tarihleri arasında Samsun'da toplanan *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi*'de sunulmuştur.

Başka bir yazıda da yine, değişik kaynaklardan alınmış **Erzincan Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçindeki Yerleri** gösterilmiştir. Bu bildiri, 11-13 Şubat 1987 tarihleri arasında Erzincan'da toplanan *Erzincan Tarihi ve Kültürü I. Sempozyumu*'nda sunulmuştur.

24-27 Ekim 1985 tarihleri arasında Elazığ'da toplanan *Fırat Havzası Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu*'nda sunulan **Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi** adlı yazıda, aslında belli bir şahıs etrafında anlatılan efsanelerin zamanla anonimleşerek "hoca", "veli" vb. bir ada bağlanması ele alınmıştır. Yazıda **Ahmed-i Peykî'nin Kerameti** adlı tarihî anlatmanın **Hoca'nın Kerameti** adlı varyantı ele alınmıştır.

Cami-Hamam İkilisinin Yapımıyla İlgili Yeni Bir Varyant: Yozgat Çapanoğlu Camii-Çarşı Hamamı Efsanesi adlı yazıda cami-hamam ikilisinin yapımıyla ilgili yeni bir varyant işlenmiştir. Burada, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun efsane metnine verdiği önemi açık bir şekilde görebilmekteyiz. Bu yazı 7-9 Mayıs 1992 tarihleri arasında Kayseri'de toplanan, *Erciyes Yöresi II. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu* için hazırlanmıştır.

28-29 Eylül 1987 tarihleri arasında İstanbul'da toplanan *Evliya Çelebi Semineri*'nde bildiri olarak sunulan **Evliya Çelebi'nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri** adlı yazıda, *Seyahatnâme*'de yer alan 7 efsanenin Türk efsaneleri içindeki yeri gösterilmiş ve bunların Anadolu'daki varyantlarıyla mukayesesi yapılmıştır.

Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi (Konya, 26-28 Ekim 1984)'nde bildiri olarak sunulan **İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri** adlı yazıda Türk Efsaneleri içinde oldukça geniş bir yer tutan kuşa dönme motifi enine boyuna işlenmektedir. Altı değişik başlıkta toplanan insan asıllı kuş efsanelerinin ayrıca bir konu tasnifi de çıkarılmıştır.

1974 Kıbrıs Harekâtıyla İlgili Efsaneler adlı yazıda üç efsane metni verilmiş ve bunlardaki motiflerin kaynakları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yunus Emre Efsanesi adlı makalede Yunus Emre'nin hayatı etrafında teşekkül eden efsaneler ile bunların kaynakları verilmiştir.

Yunus Emre ve Efsanesi adlı yazıda ise Yunus Emre'nin efsanevî hayatı etrafında teşekkül eden efsaneler ile bunların başka kaynaklardaki yerleri gösterilmiştir.

Yazarın bu kitap için hazırladığı ve **Bir Efsanenin Kaleme Alınması** adını verdiği yazısında, üç beş satırla özetlenen bir efsane motifinin nasıl metinleştirilebileceğini örneklerle göstermiştir.

İsmet Alpaslan'ın **Milli Kültür**'de yer alan "Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile Efsane Üzerine Bir Konuşma" adlı yazısında özellikle efsane sınıflandırması ele alınmış ve örnekler verilmiştir. Ayrıca burada yazar, iki efsane kitabı hakkında da açıklamalarda bulunmakta; araştırmacılara ve öğrencilere **Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezine** efsane metni bağışında bulunabileceklerini belirtmektedir.

Kitaptaki son yazı **Türk Dünyasından Efsane Örnekleri** adını taşımaktadır. Kırgız, Azerbaycan, Kırım, Polonya, Yugoslavya, Kıbrıs, Giresun ve İçel'den derlenmiş sekiz efsanenin verildiği yazıyla okuyucular efsane bahçesinde dolaştırılmaktadır.

Son olarak diyebiliriz ki sadece efsane konulu inceleme ve makalelerden oluşan **Efsane Araştırmaları** bu sahada çalışacaklar için bir efsane incelemeleri antolojisi niteliğindedir. **Efsane Araştırmaları**

hakkında yapılan tanıtma yazıları şunlardır.

EFSANE ARAŞTIRMALARI Hakkındaki Tanıtımlar

1. "Efsane Araştırmaları", **Tercüman**, 21 Mart 1993, 8.
2. "Efsane Araştırmaları", **Demos**, 31 (4), 315-316. (Tanıtımı, Doç. Dr. Ali Osman Öztürk yapmıştır.)

II. GELECEĞE YÖNELİK ÇALIŞMALARI

Burada, yeri gelmişken şunu da belirtmeliyiz: Prof. Sakaoğlu vaktiyle *101 TÜRK EFSANESİ* adlı bir metin yayımlama çalışmasına başlamıştı. Daha önce de *101 ANADOLU EFSANESİ* adında bir çalışması bulunan Prof. Dr. Saim Sakaoğlu bu kitabının adını da yine 101'li olarak belirlemişti. Ülkemizden ve değişik Türk Cumhuriyet ve topluluklarından birer efsanenin yer alacağı bu kitap da onun efsane araştırmalarındaki çok yönlülüğünün bir işaretidir. Bu çalışmada yer alacak efsanelerden yarıya yakını basıma hazır hâle getirilmiştir. Nitekim bu efsanelerden bazıları *EFSANE ARAŞTIRMALARI*'nin sonuna alınmıştır. Bu efsanelerin adları ve coğrafyaları şöyledir: *Yaşlı Kadının İği* (Kırgızistan), *Turac* (Azerbaycan), *Arzı Kız* (Kırım), *Evliya Kontuş* (Polonya), *Kar Helvası* (Yugoslavya), *Canbulat Bey* (Kıbrıs), *Çürük Çaylak* (Giresun/Tirebolu), *Taş Köprü* (İçel/Silifke). Yazarın Türk Dünyasındaki değişen şartlarla kitabının içeriğini yeniden gözden geçireceğine hiç şüphemiz yoktur. Bunca yıldır efsane ile uğraşan araştırmacı kazanmış olduğu efsane zevki ve güzel Türkçesiyle kim bilir hangi güzel efsaneleri okuyucularıyla bir kitapta buluşturacak? Dileğimiz Sakaoğlu'nun, yoğun çalışma hayatında, bu çalışmasıyla da ilgilenip onu en kısa zamanda öğrencilerinin ve okuyucularının hizmetine sunmasıdır.

III. EFSANELERLE İLGİLİ MAKALE VE BİLDİRİLERİ

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, akademik hayatı boyunca halk edebiyatının hemen bütün türleri üzerinde bilimsel çalışmalar yapmış ve bu bilimin ülkemize bir disiplin olarak yerleşmesinde emeği geçmiştir. Bunlar arasında, bir halk edebiyatı türü olarak oldukça geç tanınan efsane hakkında yapmış olduğu araştırmalarla onun bu özelliği daha iyi anlaşılmaktadır. Aşağıya, onun 1974 yılından itibaren efsane üzerinde yapmış olduğu makale ve bildirilerinin kaynaklarını veriyoruz.

1. "Bir Mitoloji Bibliyografyası Üzerine", **Halk Bilimi**, 3, 1974, 29-30.
Not: Ali Rıza Önder'in, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri'nde (8-14 Ekim 1973) sunduğu, "Türkiye'de Mitoloji Çalışmalarına Bir Bakış" adlı bildirin düzeltilmesi ve tamamlanmasıdır.
2. "1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla İlgili Efsaneler", **Türk Kültürü**, 15 (175), Mayıs 1975, 436-440.
3. "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak", **Türk Folkloru Araştırmaları Yılığ**, 1976, Ankara 1977, 453-473.
Not: Dr. Ali Özçelebi ile birlikte hazırlanmıştır. Faydalanılan eser, Jean Nicolaides ve E. Henry Carnoy'un birlikte hazırladıkları **Traditions Populaires de l'Asie Mineure (Anadolu'nun Halk Gelenekleri)** adlı bir derleme kitabıdır.
4. "Bir Efsane Motifi Üzerine", **Türk Kültürü**, 15 (171), Ocak 1977, 168-170.
5. "Kıbrıs Efsaneleri", **Türk Folkloru**, 1 (12), Temmuz 1980, 5-8.
6. "Türk Dünyasından Folklor Malzemeleri: Bir Gagauz Efsanesi", **Dadaş**, 1 (2), 12 Kasım 1979, 6.
7. "Kıbrıs Folklorundan Örnekler", **Türk Folkloru**, 1 (8), Mart 1980, 4.
8. "Kara Koyun Efsanesi", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul 1982, 182-183.
9. "Yunus Emre Efsanesi", **Erciyes**, 5 (53), Mayıs 1982, 14-16.
10. "Yunus Emre ve Efsanesi", **Türk Dili ve Yunus Emre**, 4, 1985, 61-63.
11. "Doğu Anadolu Folklorunda Millî Kalıplar", **Doğu**

Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadî Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri / 13-15 Mayıs 1985 Tunceli, Ankara 1986, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, 83-91.

12. "İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri", **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler I**, Ankara 1985, Güven Matbaası, 450-456.

"Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları"

Not: Bu yazı, 26-28 Ekim 1984 tarihleri arasında Konya'da toplanan, **Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi**'nde bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca Yugoslavya'da yayımlanan **Sesler** dergisinde de yayımlanmıştır. 21 (195), 1985, 97-102.

13. "Anadolu Folklorunda Göktürk Efsanelerinin İzleri", **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985)**, Tebliğler, II. Türk Edebiyatı, Cilt I, İstanbul 1985, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 255-262.

"İstanbul Üniversitesi"

"Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi"

Not: Bu yazı, daha sonra çeşitli dergiler tarafından iktibas edilmiştir. **Belgelerle Türk Tarihi**, (7), Eylül 1985 32-34; **Tan** (Priştine-Kosova), 7 (77), Aralık 1985, 23-25.

14. "Efsane", **Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987**, (hzl. M. Ruhi Şirin), İstanbul 1987, İhlâs Matbaacılık, 99-103.

"Gökyüzü Yayınları: 1

"Yıllık Dizisi: 1"

Not: Bu yazı, **Efsane Araştırmaları**'na *Efsane Üzerine Düşünceler* başlığı altında alınmıştır.

15. "Tokat'ta Derlenen Bazı Efsaneler Üzerine", **II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Uluslararası I, 1-3 Haziran 1988)**, Samsun 1990, Sönmez Matbaası, 145-150.

Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı: 2.

"Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü"

16. "Evliya Çelebi'nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 4, 1989 (1988), 282-291.

17. “Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi”, **Fırat Havzası Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985**, Elazığ 1992, 335-440.
“Fırat Havzası Araştırma Merkezi”
18. “Erzincan Efsaneleri ve Edebiyatımızdaki Yeri” , **Erciyes**, 11 (121), Ocak 1988, 2-7.
Not: 11-13 Şubat 1987 tarihleri arasında Erzincan'da toplanan, **Erzincan'ın Tarihi ve Kültürü I. Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.
19. “Anadolu Efsanelerinde Pınarda Kaybolan Tas Motifi ve Yayılma Sahası Üzerine”, **I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi / 11-12 Ekim 1988 Tebliğler (Konya)**, Konya 1990, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 253-262.
“Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 82”
“Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No: 1”
20. “İnanıştan Efsaneye: Kumuklarda İki Mezar Taşı ve Anadolu Türklerinde İki Heykel”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** (İzmir), 6, 1991, 29-34.
Not: İngilizcesi için bk. “From Belief to Legend: Two Gravestones in the Kumuks and Two Statues in Anatolian Turkey”, **Altaic Religious Beliefs and Practices**, Budapest 1992, 291-294.
22- 29 Haziran 1990 tarihleri arasında Budapeşte'de toplanan 33. **PIAC**'ta okunmuştur.
21. “Kazuvanjata so religijozna Tematika Kaj Balkanskite Novniot Odraz Vo Predanijata”, **Makedonski Folklor**, 24 (47), Üsküp, 1991 187-193.
Not: 7-8 Temmuz 1991 tarihlerinde Ohri'de toplanan **XI. Milletlerarası Balkan Folklor Sempozyumu**'nda bildiri olarak sunulmuştur.
İngilizcesi: **Eğitim Fakültesi Dergisi**, 4, 1990 (Basımı 1992), 1-5'te yayımlanmıştır: Türkçesi: “Balkan Türkleri Halk Anlatmalarında Dinî İnanışların Efsaneye Yansıması”.
Almancası **Erdem** dergisi için gönderilmiştir.
22. “Cami-Hamam İkilisinin Yapımıyla İlgili Yeni Bir Varyant: Yozgat Çapanoğlu Camii-Çarşı Hamamı Efsanesi”.

- Not:** 7-9 Mayıs 1992, tarihleri arasında Kayseri'de toplanan, "Erciyes Yöresi II. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnoğrafya Sempozyumu" için hazırlanmıştır.
23. "Balkan Türklerinin Halk Anlatmalarında Anadolu Anlatmalarının İzleri", **Balkan Türkleri Sempozyumu / 7 Haziran 1992, Tebliğler**, Kayseri 1992, 55-61.
"Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 34"
  24. "Bir Efsane: Anadolu'dan Prizren'e", **Birlik** (Üsküp-Makedonya), 15 Eylül 1992, 4278, 13.
  25. "Kızlar Kayası", **Kültür ve Sanat**, 20, Aralık 1993, 14-17.
Daha sonraki basımı için bk. **Meram** (Konya), Ocak 2000, 18-19.
  26. "Afyonkarahisar Efsanelerindeki Bazı Motifler Üzerine", 3. **Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri / 22-24 Ekim 1994**, Afyonkarahisar 1994, Afyon Zafer gazetesi tesisleri, 94-102.,
"Afyon Belediyesi Yayınları: 6"
  27. "Afyonkarahisar'da Efsanelerle Yaşamak", **Kültür ve Sanat**, 21, Mart 1994, 11-13.
  28. "Efsanelerin Cıvıldaştığı Şehir: Tokat Bir Bağ İçinde", **Kültür ve Sanat**, 24, Aralık 1994, 11-13.
  29. "Diyarbakır Üstüne Efsaneler Söylenirdi", **Kültür ve Sanat**, 28, Aralık 1995, 45-47.
  30. "Uluğ Bey'in Hayatı Etrafında Anlatılan Hikâyeler", **Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, (Ankara, 30 Mayıs-4 Haziran) [1994], (hzl. Songül Boybeyi), Ankara 1996, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 277-285.
"Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu"
"Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 10"
"Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 6"
  31. "Efsane Menkıbe Bağı", V. **Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II**, Ankara 1997, 241-246.
"Kültür Bakanlığı Yayınları: 1867"
"Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 245" "Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 54"
  32. "Bir Efsane, İki Tip, Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede

Efsaneleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 4, Konya 1997, 181-189.

Bu bildiri 24-25 Mayıs 1996 tarihlerinde Gazi Antep’te toplanan “*Türk Tarihinde ve Kültüründe Antep (Gazi)*” toplantısında birinci gün bildirileri olarak sunulmuştur.

33. “Kıbrıs ve Anadolu Türklerinin Efsaneleri Arasındaki Ortaklıklar Üzerine”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 9, Bahar 2000, 16-24.

6-11 Mayıs 1993 tarihleri arasında Lefkoşa’da toplanan, *VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri*’nde okunmuştur.

IV. EFSANE DERLEMELERİ

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, bizzat kendisinin derlediği; öğrencilerinin, hocaları tarafından hazırlanıp, kendilerine dağıtılan derleme fişleri doğrultusunda derleyip kendisine ulaştırdıkları efsanelerden bazılarını 1978-1979 yılları arasında **Türk Folklor Araştırmaları** dergisinde yayımlamıştır. Aşağıya bu yayımların künyelerini veriyoruz.

1. “Anadolu Efsaneleri: 1, Ağrı Dağları”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 18 (349), Ağustos 1978, 8318.
2. “Anadolu Efsaneleri: 2, Göl Baba”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 18 (350), Eylül 1978, 8426.
3. “Anadolu Efsaneleri: 3, İğde Yolu ve Ersandık” , **Türk Folklor Araştırmaları**, 18 (352), Kasım 1978, 8493.
4. “Anadolu Efsaneleri: 4, Sancı Pelidi ve Hamza Taşı”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 18 (353), Aralık 1978, 5810.
5. “Anadolu Efsaneleri: 5, Yedi Kardeşler ve Ülkerler”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 18 (360), Temmuz 1979, 8704.
6. “Anadolu Efsaneleri: 6, Yılan Kayası-Munzur Dağı”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 19 (362), Eylül 1979, 8770.
7. “Anadolu Efsaneleri: 7, Hep Büyük-Yusuf ile Kardeşi”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 19 (363), Ekim 1979, 8796.

V. YÖNETTİĞİ YÜKSEK LİSANS, DOKTORA TEZLERİ VE SEMİNERLERİ

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Atatürk Üniversitesi ile Selçuk Üniversitesi'nin ilgili enstitülerinde öğrencilerine konuyla ilgili olarak, yüksek lisans ve doktora tezleri ile bunların seminerlerini hazırlatmıştır. Aşağıya bu akademik çalışmaların künyelerini veriyoruz.

1. Zekeriya KARADAVUT, **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)**, Konya 1992, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
2. Seyit EMİROĞLU, **Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)**, Konya 1993, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
3. Metin ERGUN, **Türk Efsanelerinde Değişme Motifi (İnceleme-Metinler)**, Konya 1993, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, IV Cilt. Daha sonra **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 690, Ankara 1997, I. Cilt İnceleme, II. Cilt Metinler olarak basılmıştır.

Ayrıca Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Programına kayıtlı bir yüksek lisans ve iki doktora öğrencisine de konuyla ilgili seminerler hazırlatmıştır.

4. Halil Altay GÖDE, **Erciyes Dergisi 1-20. (1978-1997) Ciltlerdeki Efsane ile İlgili Makale Metinleri**, Konya 1998, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Programı 1. Yarıyıl Semineri.
5. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU, **Akşehir ve Çevresi Fıkra, Efsane ve İnanmalarından Derlemeler**, Konya 1996, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Programı 1. Yarıyıl Semineri.

6. Aziz AYVA, **Beddua Sonucu Oluşan Göllerle İlgili Efsaneler (İnceleme-Metin)**, Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Semineri.

Ayrıca Prof. Dr. Sakaoğlu yüksek lisans ders aşamasını bitiren Aziz AYVA'ya **Anadolu Göl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)** adlı Yüksek Lisans Tez konusunu vermiştir.

Bu arada, danışmanlığını Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'in yaptığı; Cengiz GÖKŞEN'in **Efsanelerle İlgili Kitapların Tanıtım Bibliyografyası** (Konya 2000, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Semineri) adlı semineriyle de özel olarak ilgilenmiştir.

Bunlardan başka doğrudan efsane konusunda olmamakla birlikte, hazırlattığı lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerinde de birçok efsane metni ve incelemesi yer almaktadır.

VI. KÜTÜPHANESİ

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu çok zengin bir efsane kütüphanesine sahiptir. Kütüphanesini oluşturan kaynakları şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz:

1. Efsanelerle ilgili tip katalogları (Yabancı dillerde)
2. Yabancı dillerde yazılmış efsane kitapları
3. Yabancı dillerden çevrilmiş efsane kitapları
4. Türk Cumhuriyetleri'ne ait efsane kitapları
5. Türkiye'de yayımlanmış efsane kitapları
6. Uluslar arası kurultay ve bilgi şöleni bildirileri
7. Ulusal kurultay ve bilgi şöleni bildirileri
8. Türk üniversitelerinde yapılan mezuniyet, yüksek lisans ve doktora tezlerinden bazıları
9. Efsane konulu yerli ve yabancı dergi koleksiyonları
10. Bağımsız çalışmalar ile bağımsız efsane metinleri

VII. ARŞİVİ

Yazarın oldukça zengin bir efsane arşivi mevcuttur. 25.01.1989'dan beri kurucu başkanlığını yürüttüğü **Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezinde** binlerce derleme dosyası bulunmaktadır. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ikinci sınıfında okuyan öğrenciler Halk Bilimi dersi için bir kasetlik derleme ödevlerini o dönemin ara ve yıl sonu sınavları için bu merkeze teslim etmektedirler. Gelen bu binlerce kaset ve dosyalar Uzman Hale GÜRBÜZ tarafından titizlikle incelenerek çeşitli şekillerde tasnif edilmekte ve bilgisayar ortamına aktarılmaktadır. Ayrıca, okulunu henüz bitirmeyen öğrencileri ile mezun ettiği, yurdun dört bir yanında görev yapan öğretmenler de derledikleri efsaneleri fırsat buldukça hocalarına ulaştırmaktadırlar.

Görüldüğü gibi Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun efsanelerle ilgili çalışmaları çok çeşitlidir. Yetiştirdiği doktor ve doçentlerin yaptığı çalışmalarla yaptıkları tezler, efsane çalışmaları arasında ele alınması gereken başlı başına birer konudur. Onun dalgalandırdığı efsane bayrağını öğrencileri, Anadolu'nun dört bir yanında daha yükseklere dikmek için sonsuz bir yarış içindeler. Sonuç olarak diyebiliriz ki; Prof. Dr. Saim Sakaoğlu her bakımdan Türk efsane araştırmaları tarihi içinde ele alınması gereken bir bilim adamıdır. Ümit ediyor ve inanıyoruz ki bu yazı kısa bir süre sonra yenilenme ihtiyacı hissettirecektir.

EKLER:

EFSANE DERLEME FİŞİ ÖRNEKLERİ

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun Türk efsane araştırmalarına getirdiği büyük yeniliklerden birisi de, hazırladığı *Efsane Derleme Fişi Örnekleri*'dir. O, halk edebiyatının hemen bütün türleri için derleme fişi örnekleri hazırlamış ve böylece bu sahadaki en büyük eksikliklerden birini gidermiştir. Bunları halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerini derleyecekleri ve inceleyecekleri hediye etmiştir. Bunun sonucu olarak da o tarihten itibaren yetiştirdiği birçok lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi bu fişlerin yardımıyla bilimsel derleme faaliyetlerine girişmişler; derleme faaliyetini sistemleştirmişlerdir. Bu derleme fişi örnekleri ile bizzat kendisi de derlemeler yapmıştır. Derleme Fişleri'nin

başına eklediği efsane sınıflandırmaları ve örnekleri ile de daha yeni yeni tanınan bu türün tam olarak anlaşılmasını da sağlamayı hedeflemiştir. **Sahada Derleme Metodları** (Erzurum 1983; 2. bs. 1988. Çalışma, çoğaltma şeklindedir.) adlı çalışmasında yer alan bu iki *Efsane Derleme Fişi Örneği*'ni aşağıya alıyoruz. Alanında ilk örnekler olan bu derleme fişlerinin ilki genel olarak efsane derlemeyi amaçlarken, diğeri bir efsane motifi olan ve hocamızın doçentlik tezinin temelini oluşturan taş kesilme efsanelerini derlemeyi amaçlamaktadır. Fiş örnekleri, hazırlandıkları dönemin dil özelliklerini korunarak alınmıştır.

Bu fişlerden birincisi Mart-Nisan 1973, ikincisi Ekim-Kasım 1975 tarihlerinde hazırlanıp dağıtılmıştır.

A. UMUMÎ OLARAK EFSANE DERLEME FİŞİ

Efsaneyi şöyle tarif edebiliriz: Bir inanışı, bir hâdiseyi inandırmak maksadıyla açıklayan, tarihe bağlamaya çalışan ve belirli şekilleri olmayan kısa anlatımlardır. Günlük yaşayışımızda zaman zaman efsanelere de yer veririz.

Eskiler, dinî mahiyette olan efsanelere menkabe/menkibe adını verirler. Anadolu'da, daha ziyâde menkabelerle yer adları ile ilgili, onların sebebini açıklayan efsaneler yaygındır. Milletlerarası Halk Anlatmaları Araştırması Cemiyeti efsaneleri şu dört ana dala ayırır:

1. Yaratılış Efsaneleri: Yerin, göğün, yıldızların vs. nin yaratılışı anlatılır. İbibik kuşu evvelce çok güzel bir gelinmiş. Fakat o kadar pismiş ki etrafına kötü kokular saçarmış. Gelininin aksine çok güzel olan kaynana bu hâle dayanamaz. Bir namazın edâsından sonra şöyle dua eder: "Ya Rabbi, bu gelini kuş et de kurtulalım." Duası kabul olur, gelin hemen kuş olarak uçar ve bahçedeki ağaca konar. Onun için ibibik kuşunun yuvası fena kokarmış.

2. Tarihî Efsaneler: Menkabeler bu dala girerler. Meşhur *Kara Koyun*, *Boş Beşik*, *Taş Bebek*, *Genç Osman* efsaneleri de bu dalın çok bilinen örnekleridir. Ayrıca yer adları ile büyük felaketlerle, binalarla ilgili efsaneler de bu dala girerler. Trabzon adının "tuğra bozan" dan gelmesi gibi.

Büyük ve Küçük Ağrı Dağları gelinlik çağında iki kardeştir. Tabî, dünürlerin hepsi büyüğe gelir. Bir gün kızlar çalı çırpı toplamaya giderler. Topladıklarını bağ yaparlar. Abla der ki: "Bacı, bunu sırtıma kaldırıver." Kendisine dünür gelmediğinden dertli olan küçük hemen çıkışır: "Dünürlere çıkmasını biliyorsun da bağı mı kaldıramıyorsun?" Kavgaya başlarlar. Her ikisi de beddua eder: "Bacı, Allah seni ögle bir dağ yapsın ki tepende karın, dumanın eksik olmasın." "Bacı, Allah seni öyle bir dağ yapsın ki eteklerin yılan çıyan dolsun." Bugün Büyük Ağrı'nın başı 12 ay hem karlıdır, hem dumanlı. Küçük Ağrı'nın eteklerinde ise yılan çıyanın çok olduğu söylenir.

3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Hakkındaki Efsaneler: Kader, ölüm, uğursuz yerler, cinler, periler, şeytan, hastalık yapan varlıklar hakkındaki efsaneler bu dala girer. Bütün Anadolu'da inanılan albastı bunun güzel bir örneğidir. Anneler, nineler bilirler.

4. Dinî Efsaneler: Burada, dinî inanış, efsanenin ağırlığını teşkil eder. İçinde dinî unsur bulunan her efsane buraya girmez. Bayezid-i Bistamî, Allaktan Cehennem'i yok etmesini ister. Bir meleğin gösterdiği yolda giderken bir demirciye rastlar. Demirci, yumruğunu kızgın demire çekiç gibi vurmaktadır. Sebebi sorulunca demirci der ki: "Ben, "Rabbim, beni Cehennem'ine at, ama vücudumu o kadar büyüt ki Cehennemi tek başıma doldurayım. Benden başka kullarına yer kalmasın." diye dua ederim."

DERLEME İLE İLGİLİ SORULAR

I. Efsane ile ilgili sorular:

1. Adı: (Eğer anlatıcı efsanenin adını bilmiyorsa boş bırakınız.)
2. Hangi bölgede anlatıldığı:
3. Efsane ile ilgili maddî unsurlar var mıdır? (Taş, köprü, dağ, göl vs.)?

II. Efsaneyi anlatan kişinin cevaplandıracağı sorular:

1. Adı soyadı:
2. Doğum yeri ve yılı:
3. Tahsil durumu, şu andaki işi:
4. Bu efsaneyi nerede, ne zaman ve kimden dinlediği:

III. Efsaneyi derleyen talebenin cevaplandıracağı sorular:

1. Adı soyadı:
2. Doğum yeri ve tarihi:
3. Talebe olduğu okul, sınıf ve ders yılı:
4. Bu efsaneyi derlediğiniz yer ve tarih:

Not: Cevabınızı ve efsane metnini bu kâğıda yazınız. Ayrı bir kâğıda da yazıp verebilirsiniz. Birden fazla efsane metni için mutlaka iki veya daha fazla kâğıt kullanınız.

Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
P.K. 30 Atatürk Üniversitesi
ERZURUM

B. HUSUSÎ OLARAK EFSANE DERLEME FİŞİ

Bu fiş ile sadece **TAŞLAŞMA, TAŞ OLMA, TAŞA DÖNME** veya **TAŞ KESİLME** diye adlandırabileceğimiz motifi içine alan efsaneler derlenecektir. Yaptığımız derleme ve incelemeler, bu motife yer veren efsanelerin çok yaygın olduğunu göstermiştir. 20'ye yakın değişik sebeplerle **TAŞ KESİLME** tespit edildiğini söylersek konunun genişliği daha kolay anlaşılır.

Bu derleme ile şu amaçlara ulaşılabilecektir:

- a. Daha değişik sebeplerle taş kesilme hâdiselerini tespit etmek,
- b. Tespit ettiğimiz sebeplerle meydana gelen taş kesilmelerin Anadolu'daki dağılışı göstermek. Böylece aynı hâdiseyi içine alan efsanelerin ayrı ayrı haritalarının yapılması mümkün olacaktır.

En yaygın taş kesilme hâdiselerini şöyle sıralayabiliriz:

- a. Gelin alayı; iki taraf ebeveynlerinden birinin, kızın, başka bir âşığı bedduası ile taş kesilir.
- b. Tehlikeli durumdan kurtulmak isteyen çoban adak ile kurtulur. Adağını değişik şekilde yerine getirdiği için taş kesilir.
- c. Köye inen ejderhalar dua ile taş kesilir.
- ç. Küçük çocukların alt temizliğinde ekmek, süt vs. kullanan analar çocukları ile beraber taş kesilir.
- d. Koca sözü dinlemeyen kadınlar taş kesilir.
- e. Hızır'ın, "Arkanıza bakmayın." ikâzını dinlemeyenler taş

kesilir.

f. Kavga eden kardeş veya arkadaşlar karşılıklı beddua ile dağ olurlar.

g. Fakirlere (Hızır'a) ekmek, buğday, arpa vermeyenlerin buğday ve arpa yığınları taş kesilir, vs.

Hâlen bulunduğunuz yerde, vaktiyle az veya çok oturduğunuz başka bir yerde dinlediğiniz ve taş kesilme motifine yer veren efsaneleri aşağıdaki adresimize Mart 1976 tarihine kadar göndermenizi rica ederim. Bildiğiniz veya başkalarından bu isteğimiz üzerine dinleyeceğiniz efsanelerin sayısı birden fazla ise mümkün olduğu kadar çoğunu yazınız.

DERLEME İLE İLGİLİ SORULAR

I. Efsane ile ilgili sorular:

1. Efsanenin adı: (Eğer anlatıcı efsanenin adını bilmiyorsa boş bırakınız.)
2. Bu efsanenin anlatıldığı bölge:
3. Efsane ile ilgili maddî izler var mıdır? (İnsan, hayvan, ağaç, ejder şeklinde, taş, kaya, dağ vs.)

II. Efsaneyi anlatan kişinin cevaplandıracağı sorular:

1. Adı soyadı:
2. Doğum yeri ve yılı:
3. Tahsil durumu, şu andaki işi:
4. Bu efsaneyi nerede, ne zaman ve kimden dinlediği:

III. Efsaneyi derleyen talebenin cevaplandıracağı sorular:

1. Adı soyadı:
2. Doğum yeri ve tarihi:
3. Tahsil durumu, şu andaki işi: (Talebe ise okul, bölüm, sınıf):
4. Bu efsaneyi derlediğiniz yer ve tarih:

Not: Efsane metnini bu fişin arka sayfasına yazınız.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
P.K. 30 Atatürk Üniversitesi
ERZURUM

